

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
Εαρινό Εξάμηνο 2018-19

Οικονομική Κοινωνιολογία

Διδάσκων: Δημήτρης Λάλλας

**Βασικές διαστάσεις της
Οικονομικής Κοινωνιολογίας
κατά την πρώτη φάση
ανάπτυξής της (1890-1940)**

- Κατά την πρώτη φάση της ανάπτυξης της (1890-1940), η Οικονομική Κοινωνιολογία είχε ως κύριο αναλυτικό αντικείμενο την αλληλεξάρτηση των οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων.
- Τα κεντρικά ζητήματα που απασχολούσαν τους διανοητές του κλάδου αυτού ήταν οι απαρχές, οι προϋποθέσεις ανάπτυξης του καπιταλισμού, οι μετασχηματισμοί του, καθώς και οι επιπτώσεις της εδραίωσης της καπιταλιστικής αγοράς.
- Κύρια στόχευση αυτού του επιστημονικού κλάδου ήταν να «απαντήσει» στην τάση της νεοκλασικής οικονομικής επιστήμης να αποσπά τα οικονομικά φαινόμενα από το πολιτισμικό και το ευρύτερο θεσμικό περιβάλλον.
- Ενώ οι κλασικοί οικονομολόγοι αναγνώριζαν τον κρίσιμο ρόλο των θεσμών (κράτος, συστήματα ιδεών, αξιών και ηθικής) για τις οικονομικές δραστηριότητες, τα νεοκλασικά οικονομικά επέφεραν σταδιακά την αποσύνδεση των οικονομικών φαινομένων από το θεσμικό συμφραζόμενο εντός του οποίου εκδηλώνόταν.
- Με την «οριανή επανάσταση» (δεκαετία του 1870), η νεοκλασική οικονομική θεωρία επισφράγισε την απομόνωση των οικονομικών από τα κοινωνικά φαινόμενα, στρεφόμενη αποκλειστικά στη μελέτη των («φυσικών») νόμων της αγοράς.

**Μεθοδολογικές και Θεωρητικές
αποκλίσεις μεταξύ της νέας**

**Οικονομικής επιστήμης και της
Οικονομικής Κοινωνιολογίας**

- **Η νεοκλασική οικονομική προοπτική: Οικονομική δράση, Κανόνες, Μεθοδολογία**

- **Οικονομική δράση**

- Η οικονομική δραστηριότητα είναι συνώνυμη με την εξοικονόμηση και προσανατολισμένη στη μεγιστοποίηση της ωφέλειας.
- Η οικονομική δραστηριότητα γίνεται αντιληπτή ως η ορθολογική διαχείριση των σπάνιων πόρων (πρώτες ύλες, κεφάλαιο, τεχνολογία, εισόδημα) στην προσπάθεια επίτευξης σκοπών, με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται το μέγιστο δυνατό προσωπικό όφελος για τους ατομικούς δρώντες.
- Στη σφαίρα της παραγωγής, οι δρώντες προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους αξιοποιώντας ορθολογικά τους παραγωγικούς συντελεστές.
- Στη σφαίρα της κατανάλωσης, τα άτομα προσβλέπουν στη μεγιστοποίηση της απόλαυσης, ικανοποιώντας τις δεδομένες καταναλωτικές τους προτιμήσεις μέσα από έλλογους υπολογισμούς των τιμών των προϊόντων και του διαθέσιμου εισοδήματός τους.
- Η οικονομική δράση κατευθύνεται από ωφελιμιστικά κίνητρα.
- Η νεοκλασική οικονομική θεωρία διατηρεί μια *ατομιστική θεώρηση της οικονομικής δράσης*, καθώς θέτει στο επίκεντρο το μεμονωμένο, ορθολογικό ον, του οποίου οι προτιμήσεις δεν επηρεάζονται από τις προτιμήσεις των άλλων ατόμων και από το ευρύτερο θεσμικό περιβάλλον.

- **Κανόνες**

- Η οικονομική δράση επηρεάζεται από τους κανόνες λειτουργίας της αγοράς.
- Οι νεοκλασικοί λαμβάνουν υπόψη τις συνθήκες του τέλει ανταγωνισμού, στις οποίες αναπτύσσεται η οικονομική δραστηριότητα των δρώντων ατόμων.
- Αποδέχονται την ύπαρξη ενός σημαντικού αριθμού πωλητών και αγοραστών, την ανεμπόδιστη, ελεύθερη από περιορισμούς/απαγορεύσεις κυκλοφορία και ανταλλαγή των παραγωγικών συντελεστών (κεφάλαιο, εργασία, πρώτες ύλες) και των προϊόντων/εμπορευμάτων.
- Συνάμα, διατηρούν την παράσταση για τα άτομα ως επαρκώς πληροφορημένα για τις ευκαιρίες της αγοράς (για τις τιμές και την ποιότητα των προϊόντων), έτσι ώστε να μπορούν να υπολογίζουν και να διαχειρίζονται ορθολογικά τους περιορισμένους πόρους που έχουν στη διάθεσή τους.

- **Μεθοδολογία**

- Η μεθοδολογία που υιοθετεί η νεοκλασική οικονομική επιστήμη είναι αναλυτικο-παραγωγική και κανονιστική.
- Είναι αναλυτικο-παραγωγική με την έννοια ότι η οικονομική έρευνα ξεκινά από την αφετηριακή παραδοχή ότι οι δρώντες παρωθούνται από ατομιστικά και ωφελιμιστικά κίνητρα. Τα ερευνητικά δεδομένα ερμηνεύονται βάσει των κανόνων λειτουργίας της αγοράς.
- Είναι κανονιστική με την έννοια ότι θέτει κριτήρια που ορίζουν την ορθολογική διαχείριση των πόρων στο πλαίσιο δεδομένων συνθηκών.
- Δεν γίνεται εμπειρική μελέτη των κινήτρων δράσης των ατόμων και των ποικίλων κανόνων που διευθετούν τη δράση αυτή.

- Η προοπτική της Οικονομικής Κοινωνιολογίας: Οικονομική δράση, Κανόνες, Μεθοδολογία

- *Οικονομική δράση*

- Η οικονομική δράση εκλαμβάνεται ως «δραστηριότητα προσανατολισμένη στην εύρεση των μέσων συντήρησης».
- Οι Κοινωνιολόγοι της οικονομίας αναγνωρίζουν τις ποικίλες μορφές οργάνωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων και συνεικτιμούν την επιρροή τόσο των οικονομικών όσο και των μη οικονομικών θεσμών όσον αφορά την οικονομική συμπεριφορά των ατόμων.
- Η επίκληση και η ανάπτυξη ποικίλων και περιεκτικών όρων, όπως «οικονομικό σύστημα», «μορφές ενοποίησης της οικονομίας», φιλελεύθερος ή οργανωμένος καπιταλισμός, καταγράφουν την ιστορικότητα και την ποικιλία των μορφών οργάνωσης της οικονομικής δραστηριότητας.
- Οι Κοινωνιολόγοι της οικονομίας είναι «ευαίσθητοι» στις χωρικές και χρονικές διαφοροποιήσεις των τύπων οργάνωσης και τέλεσης των οικονομικών δραστηριοτήτων.

- Η οικονομική δράση μπορεί να παρακινείται από ποικίλα κίνητρα.
- Η ανάδειξη των κινήτρων απαιτεί τη μελέτη των οικονομικών και των εξωοικονομικών παραγόντων (Θρησκευτικές αξίες -Βέμπερ-, κοινωνικός αποκλεισμός -Ζόμπαρτ-, καταμερισμός της εργασίας -Ντυριέμ, Βέμπερ, Πολάνυι-, χαρακτηριστικά της οικογένειας ή τύποι οργάνωσης των εταιρειών -Σουμπέτερ-), που ελέγχουν, ρυθμίζουν και προσανατολίζουν την οικονομική συμπεριφορά των ατόμων.
- Η δράση που προσανατολίζεται στην εύρεση των μέσων διαβίωσης δεν προϋποθέτει, κατ' ανάγκη, τον ορθολογικό καταμερισμό των σπάνιων πόρων.
- Αιόμη και η εργαλειακή, ορθολογική δράση, η οποία προσβλέπει στη μεγιστοποίηση του προσωπικού οφέλους, διαμορφώθηκε στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς.
- Οι προτιμήσεις, οι στόχοι των ατόμων, τόσο στο επίπεδο της παραγωγής όσο και σε αυτό της κατανάλωσης, διαμορφώνονται μέσα από τις αλληλεπιδράσεις τους με τα άλλα μέλη της κοινωνίας και από το θεσμικό πλαίσιο.

- **Κανόνες/θεσμικό πλαίσιο**
- Οι διαφορετικοί τύποι της οικονομίας διαμορφώνονται εν πολλοίς από το θεσμικό πλαίσιο το οποίο διευθετεί και ρυθμίζει τις οικονομικές δραστηριότητες της παραγωγής, της διανομής και της κατανάλωσης.
- Το θεσμικό φαινόμενο, κατά τους κοινωνιολόγους της οικονομίας, αφορά το ρόλο δύο τύπων θεσμών:
- **α) Θεσμοί που στηρίζονται σε κοινά αποδεκτές κοινωνικές υποχρεώσεις:** Πρόκειται για θεσμούς που βασίζονται στο αίσθημα του συνανήκειν.
- Τέτοιοι θεσμοί είναι η οικογένεια, οι σχέσεις και τα δίκτυα συγγένειας, οι τοπικές, εθνοτικές και θρησκευτικές κοινότητες και –στις σύγχρονες κοινωνίες – τα κοινωνικά κινήματα.
- Οι κανόνες που διευθετούν την οικονομική συμπεριφορά των ατόμων θεμελιώνουν εν πολλοίς την ισχύ τους στην κοινωνική επιδοκιμασία ή, στην περίπτωση παραβίασής τους, στην κοινωνική αποδοκιμασία.
- **β) Θεσμοί που στηρίζονται σε κυρώσεις που συνεπάγονται χρήση βίας** είτε νομικά κατοχυρωμένης (κράτος) είτε de facto (οργανώσεις του οργανωμένου εγκλήματος).

• Μεθοδολογία

- Οι κοινωνιολόγοι της οικονομίας ασπάζονται την επαγωγική και ιστορικο-συγκριτική μεθοδολογία.
- Εφόσον η οικονομική δράση μπορεί να παρωθείται από ποικίλα κίνητρα και να διαμορφώνεται από ποικίλους θεσμούς, η κατανόηση της δράσης και της οικονομικής συμπεριφοράς απαιτεί εμπειρική έρευνα.
- Ενώ τα Οικονομικά διατυπώνουν συγκεκριμένες απριόρι υποθέσεις αναφορικά με τα ωφελιμιστικά κίνητρα των ατόμων και την παρουσία σταθερών συνθηκών για τη λειτουργία της αγοράς, οι κοινωνιολόγοι επιδιώκουν να ανασυγκροτήσουν τις δεδομένες συνθήκες που επιδρούν στην οικονομική δράση με τη βοήθεια εμπειρικών ερευνών.
- Η Οικονομική κοινωνιολογία δεν στερείται γενικεύσεων, αλλά οι γενικεύσεις είναι προϊόν επαγωγικής μεθοδολογίας, με την έννοια ότι βασίζονται σε εμπειρικά δεδομένα που προσφέρει η ιστορική και συγκριτική έρευνα.

- Οι κοινωνιολόγοι της οικονομίας αναγνωρίζουν την ιστορικο-εμπειρική ποικιλότητα θεσμών και συμπεριφορών.
- Η Οικονομική Κοινωνιολογία διατηρεί στενή σχέση με την ιστορική ανάλυση.
- Η συγκριτική ανάλυση με την αξιοποίηση ιστορικού υλικού επιτρέπει τον έλεγχο της εγκυρότητας των υποθέσεων για την ερμηνεία και εξήγηση των οικονομικών φαινομένων.
- Η διατύπωση υποθέσεων από την πλευρά της Οικονομικής Κοινωνιολογίας μπορεί να προσανατολίσει την ιστορική έρευνα.

Θεωρητικές θέσεις της
Οικονομικής Κοινωνιολογίας για
την *Αγορά*, την *Οικονομική*
ανάπτυξη και την *Κατανάλωση*

• Η Αγορά

- Η οικονομική σκέψη διατηρεί μια εξελικτική θεωρία για την γραμμική ιστορική ανάπτυξη και εδραίωση της αγοράς.
- Με βάση αυτή την παράσταση, η εξάπλωση της αγοράς είναι αποτέλεσμα της απόδειξης της αποτελεσματικότητάς της, δηλαδή της δυνατότητας που παρέχει στα άτομα να ικανοποιεί τις προτιμήσεις τους με χαμηλό κόστος.
- Η νομιμοποίηση της αγοράς προκύπτει από την αποδεδειγμένη αποτελεσματικότητά της.
- Αντιθέτως, η Οικονομική κοινωνιολογία θέτει στο επίκεντρο την έννοια της νομιμοποίησης.
- Για να καταστεί η αγορά ο κεντρικός ρυθμιστικός μηχανισμός της οικονομίας θα πρέπει να γίνει κοινωνικά αποδεκτή.

- Διανοητές, οι οποίοι ασχολήθηκαν με τις ιστορικές προϋποθέσεις του καπιταλισμού στη δύση, όπως ο Βέμπερ και ο Ζόμπαρτ, ανέδειξαν μια σειρά πολιτισμικών και θεσμικών παραγόντων (θρησκεία, ηθικά συστήματα, κράτος, νομικό σύστημα, αστεαική συνθήκη, σύγχρονη έλλογη επιστήμη, τεχνολογία) οι οποίοι προώθησαν και νομιμοποίησαν την καπιταλιστική αγορά.
- Η διαδικασία της νομιμοποίησης ήταν μια διαδικασία αργόσυρτη, πολλές φορές, και γεμάτη συγκρούσεις και αντιστάσεις, καθώς προϋπάρχοντες θεσμοί, νοοτροπίες και αξιακά συστήματα παρεμπόδιζαν την ανάπτυξη της καπιταλιστικής αγοράς.
- Επίσης, πέρα από τη σταδιακή νομιμοποίηση και την αποδοχή της αγοράς, σημαντικό ρόλο έπαιξαν για την εδραίωσή της και οι θεσμοί της πολιτικής εξουσίας και, συγκεκριμένα, οι πολιτικές άσκησης βίας (περιφράξεις των κοινοτικών γαιών).

- Η Οικονομική κοινωνιολογία ενώ αναγνωρίζει τα πλεονεκτήματα που μπορεί να προσφέρει η λειτουργία της αγοράς, σχετικοποιεί την έννοια των πλεονεκτημάτων και της αποτελεσματικότητας.
- Τα πλεονεκτήματα που συνεπάγεται η αγορά κατανέμονται ανισομερώς μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.
- Οι ασύμμετρες σχέσεις ισχύος μεταξύ των συμβαλλόμενων εταίρων (κεφάλαιο και εργασία) αναδεικνύουν το κρίσιμο ζήτημα της ανισότητας.
- Η ανισότητα των προνομίων, επίσης, δεν αφορά μόνο την πρόσβαση σε υλικά αγαθά αλλά και το εύρος της ελεύθερης επιλογής, τόσο στο επίπεδο της εργασίας όσο και σε αυτό της κατανάλωσης.

- **Προϋποθέσεις για την ομαλή λειτουργία του καπιταλισμού**
- Για τα νεοκλασικά Οικονομικά, οι προϋποθέσεις για την ομαλή λειτουργία του καπιταλισμού αναφέρονται
- α) στην ύπαρξη καλώς ενημερωμένων ατόμων, ηθικά αξιόπιστων και ικανών να υπολογίσουν ορθολογικά το βέλτιστο τρόπο ικανοποίησης των αναγκών τους
- β) στην απρόσκοπτη, ελεύθερη κυκλοφορία των παραγωγικών συντελεστών και των αγαθών.
- Η αποτελεσματικότητα της αγοράς μπορεί να διαστρεβλωθεί από την ύπαρξη κοινωνικών και πολιτικών κανόνων, που επιδιώκουν να ρυθμίσουν τις σχέσεις και την οικονομική συμπεριφορά των δρώντων ατόμων στο πλαίσιο της αγοράς (εργασίας και αγαθών).
- Οι κανόνες της αμοιβαιότητας, της αναδιανομής, η ισχύς των οικογενειακών και συγγενικών σχέσεων, οι νομοθετικές παρεμβάσεις του κράτους και ο ρόλος των φορέων εκπροσώπησης των εργαζομένων (συνδικάτα) συνιστούν, κατά τη νεοκλασική οικονομική θεωρία, παράγοντες που μπορούν να παραμορφώσουν την ομαλή λειτουργία της καπιταλιστικής αγοράς.

- Αντιθέτως, η Οικονομική Κοινωνιολογία προβληματοποιεί τις a priori παραδοχές της οικονομικής σκέψης, καθώς
- α) η ελλιπής πληροφόρηση και οι τάσεις εκμετάλλευσης δεν εγγυώνται την ηθικότητα και την αποτελεσματικότητα των αγοραίων συναλλαγών
- β) οι αγορές δεν είναι πάντα πλήρως ανταγωνιστικές.
- Για τους Κοινωνιολόγους της οικονομίας, η καλύτερη λειτουργία της αγοράς επιτυγχάνεται με την ύπαρξη κανόνων, συλλογικά αποδεικτών, οι οποίοι ρυθμίζουν και μετριάζουν την ατομική επιδίωξη της μεγιστοποίησης της ωφέλειας.
- Αυτό που χρειάζεται λοιπόν είναι μια *ισορροπία* ανάμεσα στην *ελεύθερη επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος* και στους *περιορισμούς* που τίθενται σε αυτήν από τους μη οικονομικούς θεσμούς.
- **Δύο τύποι θεσμικού ελέγχου:**
- 1) Θεσμοί που παράγουν και αναπαράγουν εμπιστοσύνη είτε μέσα από διαπροσωπικές σχέσεις (οικογένεια, συγγενικοί δεσμοί, τοπικές κοινότητες) είτε μέσα από απρόσωπες σχέσεις, μέσω των νομικών κυρώσεων (κράτος).
- 2) Θεσμοί που εκπροσωπούν και προασπίζονται τα συλλογικά συμφέροντα των εργαζομένων (συνδικάτα) και θεσμοί που ρυθμίζουν τις σχέσεις και τις συνθήκες εργασίας (εθνικοί και υπερεθνικοί θεσμοί).

- **Οικονομική ανάπτυξη**
- Για τους κοινωνιολόγους της οικονομίας, ένα από τα κεντρικά ζητήματα ήταν τα αίτια ανάπτυξης της οικονομίας της αγοράς.
- Η ανάπτυξη αυτή προϋποθέτει:
- α) τη νομιμοποίηση/κοινωνική αποδοχή της αγοράς
- β) την καινοτομία/εφευρετικότητα
- Η ικανότητα της καινοτομίας εξαρτάται εν πολλοίς από την επιχειρηματικότητα, δηλαδή από την ικανότητα δημιουργίας και αξιοποίησης νέων ανακαλύψεων, όσον αφορά τα προϊόντα, τις μεθόδους παραγωγής και τις αγορές.
- Ο ρόλος του θεσμικού πλαισίου είναι κρίσιμος για την ενθάρρυνση ή/και την αποτροπή της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας.
- Κατά τους κοινωνιολόγους της οικονομίας, οι θεσμοί διαδραματίζουν α) συγκροτητικό και β) ρυθμιστικό ρόλο.

- Ο *συγκροτητικός ρόλος* αναφέρεται στην ικανότητα των θεσμών να διαμορφώνουν, να προσανατολίζουν και να κατευθύνουν τη δράση των ατόμων.
- Το σημαντικότερο παράδειγμα του συγκροτητικού ρόλου των θεσμών αφορά την κανονιστική τους λειτουργία, η οποία συνίσταται στη διαμόρφωση των απώτερων αξιών και προσανατολισμών των δρώντων ατόμων (π.χ.: θρησκευτικές πεποιθήσεις, αξίες, ηθική).
- Ο *ρυθμιστικός ρόλος* των θεσμών αναφέρεται στους κανόνες που ορίζουν τον νόμιμο, αποδεδειγμένο τρόπο επιδίωξης του ατομικού συμφέροντος.

- Γενικά, η Οικονομική Κοινωνιολογία ισχυρίζεται ότι η ανάπτυξη εξαρτάται τόσο από τη **θεσμική νομιμοποίηση της αγοράς**, μέσω της ρύθμισης της χρησιμοθηρικής επιλογής των μέσων σε σχέση με τους σκοπούς, όσο και από τον **θεσμικό καθορισμό των ίδιων των ατομικών επιδιώξεων**.
- Οι Κοινωνιολόγοι της οικονομίας υποστηρίζουν ότι η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να παρεμποδιστεί λόγω:
 - α) της γραφειοκρατικοποίησης των επιχειρήσεων και τον μαρασμό της εφευρετικής ικανότητας
 - β) της υποχώρησης των αξιών-ιδεών που υποστήριξαν αρχικά την ανάπτυξη της καπιταλιστικής αγοράς
 - γ) της αυξημένης ρυθμιστικής παρέμβασης του κράτους

• Κατανάλωση

- Για τους νεοκλασικούς οικονομολόγους η καταναλωτική ζήτηση αποτελούσε τη βάση για την αξιολόγηση των αγαθών μέσω της θεωρίας της οριακής χρησιμότητας.
- Η βασική υπόθεση είναι ότι η συμπεριφορά των μεμονωμένων καταναλωτών στοχεύει στην ικανοποίηση ταξινομημένων αναγκών, σύμφωνα με μια σταθερή ιεράρχηση των προτιμήσεων τους.
- Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι δεν εξετάζουν το ζήτημα της διαμόρφωσης των προτιμήσεων και των αναγκών των καταναλωτών.
- Κατά αυτούς, οι καταναλωτές είναι επαρκώς πληροφορημένοι για τις τιμές και την ποιότητα των προϊόντων και ικανοί να υπολογίσουν ορθολογικά το πώς θα αντλήσουν τη μέγιστη ικανοποίηση από τις αγοραστικές τους επιλογές.
- Ο καταναλωτής προχωρά σε έλλογους υπολογισμούς με βάση τα δεδομένα των τιμών και του διαθέσιμου εισοδήματος.

- Η νεοκλασική θεωρία της «οριακής χρησιμότητας» υποθέτει ότι η ικανοποίηση που λαμβάνεται από κάποιο αγαθό φθίνει με την κατανάλωση κάθε επιπλέον μονάδας και ότι το αγαθό αυτό θα συνεχίσει να καταναλώνεται έως ότου η απόλαυση που προσφέρει αυτό το αγαθό γίνει ίση με εκείνη των άλλων αγαθών που το άτομο επιθυμεί να καταναλώσει.
- Όπως επισημαίνει η Σασσατέλι, σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία, η χρησιμότητα που αντλεί ο καταναλωτής από κάθε αγαθό παραμένει αρνητικά συσχετιζόμενη με την ποσότητα του ίδιου καταναλωνόμενου αγαθού και ανεξάρτητη από τις προτιμήσεις των άλλων καταναλωτών.

- Η οικονομική επιστήμη διατηρεί την παράσταση του «κυρίαρχου καταναλωτή».
- Οι επιλογές του κάθε μεμονωμένου καταναλωτή συνδυάζονται με αυτές των άλλων και από κοινού δημιουργούν μια «ζήτηση» στην οποία η παραγωγή δεν μπορεί να κάνει τίποτε άλλο παρά να ανταποκριθεί.
- Με αυτό τον τρόπο οι καταναλωτές συμβάλλουν στον υγιή ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων, καθώς ανταμείβουν τις επιχειρήσεις αυτές οι οποίες καταφέρνουν να προσφέρουν ποιοτικά αγαθά σε καλές τιμές.
- Οι αγοραστικές επιλογές των καταναλωτών αποτελούν τον κινητήρα του συστήματος της αγοράς, έτσι ώστε η ζήτηση και η προσφορά να διατηρούνται σε ισορροπία.

- Η Κοινωνιολογία της οικονομίας αμφισβητεί τον ατομισμό και τον ωφελιμισμό της νεοκλασικής θεωρίας της δράσης αναφορικά με την κατανάλωση.
- Η ελλιπής πληροφόρηση, η εξάρτηση/διαμόρφωση των καταναλωτικών προτιμήσεων από το κοινωνικό περιβάλλον και η συμβολική λειτουργία/αξία των αγαθών αποτελούν τους κρίσιμους λόγους που αμφισβητούν τις βασικές παραδοχές της νεοκλασικής θεωρίας.
- Κλασικοί κοινωνιολόγοι της οικονομίας ανέδειξαν την *συμβολική αξία των καταναλώσιμων αγαθών* (πέρα από τη χρησιμότητά τους με όρους χρηστικής αξίας).

- Ο **Γκ. Ζίμμελ** ήταν από τους πρώτους που επισήμαναν τη συμβολική λειτουργία της κατανάλωσης στον ανταγωνισμό για την κατάκτηση υψηλότερων κοινωνικών θέσεων.
- Μια σειρά παραγόντων, όπως η επικράτηση της εγχρήματης οικονομίας και των σχέσεων αγοράς, η σταδιακή αποδιάρθρωση των παραδοσιακών σχέσεων (οικογενειακά, συγγενικά δίκτυα) και θεσμών (τοπική κοινωνία, συντεχνίες, Εκκλησία), οι αστεαίες συνθήκες διαβίωσης, αφενός κατέστησαν αβέβαιη την κοινωνική ύπαρξη των ατόμων και αφετέρου ανέδειξαν την κατανάλωση ως ένα μέσο κοινωνικής αναγνώρισης και ενσωμάτωσης.
- Ο Ζίμμελ ανέδειξε τον κρίσιμο ρόλο τη μόδας, η οποία ευνοεί την τάση της συνένωσης και της διαφοροποίησης. Ακολουθώντας τη μόδα τα άτομα μπορούν αφενός να ταυτιστούν με άλλα άτομα και αφετέρου να διαφοροποιηθούν από άλλες κοινωνικές ομάδες.

- Ο **Μ. Βέμπερ** συνέδεσε την καταναλωτική συμπεριφορά με την απόκτηση κύρους.
- Ο Βέμπερ αναφέρεται στις «ομάδες γοήτρου», δηλαδή στις κοινωνικές/επαγγελματιές αυτές ομάδες οι οποίες χαίρουν υψηλής κοινωνικής εκτίμησης, την οποία αντλούν από την επαγγελματική τους θέση και από τον τρόπο ζωής τους.
- Μέρος του τρόπου ζωής είναι η ποσότητα και τα είδη κατανάλωσης.
- Ο **Θ. Βέμπλεν** μέσα από τις αναλύσεις του για την «επιδεικτική κατανάλωση» συνέδεσε το καταναλωτικό φαινόμενο με τον ανταγωνισμό για την κοινωνική καταξίωση.
- Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στην Αμερική, ο Βέμπλεν έβλεπε τη διαμόρφωση μιας κοινωνικής συνθήκης η οποία χαρακτηριζόταν από τη διάβρωση των παραδοσιακών δεσμών, την έντονη κινητικότητα (γεωγραφική και κοινωνική) και την όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.

- Στις συνθήκες αυτές, η επιδεικτική σπατάλη αγαθών με σκοπό την απόδειξη της «χρηματικής αντοχής» και την απόκτηση κοινωνικής ευύποληψίας διαχύθηκε ως κοινά αποδεκτή πρακτική σε όλα τα κοινωνικά στρώματα.
- Η επιδεικτική κατανάλωση έγινε ένα μέσο κοινωνικής αναγνώρισης και ένταξης.
- Σύμφωνα με τον Βέμπλεν, η επιδεικτική κατανάλωση συνεπαγόταν αφενός την σπατάλη παραγωγικών πόρων και αφετέρου την σπατάλη του εισοδήματος σε άχρηστα προϊόντα, τα οποία καταναλώνονταν μόνο για την συμβολική τους αξία.

- Σύμφωνα με τους κοινωνιολόγους της οικονομίας, τα καταναλωτικά κίνητρα του ανταγωνισμού γοήτρου, της κοινωνικής διάκρισης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης θέτουν σε αμφισβήτηση τον ορθολογικό υπολογισμό της χρησιμότητας.
- Επίσης, η καταναλωτική συμπεριφορά πολλές φορές μαρτυρά μια ακαμψία της ζήτησης, με την έννοια ότι δεν επηρεάζεται από την πτώση ή την αύξηση των τιμών, καθώς η συμβολική αξία των προϊόντων είναι αυτή που καθορίζει τις καταναλωτικές επιλογές των ατόμων.
- Οι κοινωνιολόγοι της οικονομίας αμφισβητούν την παράσταση του «κυρίαρχου καταναλωτή» και του ρόλου του στην αποτελεσματική ισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης.
- Η ελλιπής πληροφόρηση και συνάμα ο έλεγχος των προτιμήσεων των καταναλωτών από το μηχανισμό της μόδας, τον οποίο αξιοποιούν οι επιχειρήσεις, σχετικοποιούν και προβληματοποιούν τις παραδοχές της νεοκλασικής θεωρίας.

- Για τους κοινωνιολόγους της οικονομίας, η αποτελεσματικότητα της αγοράς, η ελεύθερη δράση των καταναλωτών και ο υγιής ανταγωνισμός είναι προϊόντα επαριούς και κατάλληλης θεσμικής ρύθμισης.
- Οι καταναλωτές θα μπορούσαν να κάνουν καλύτερες επιλογές και συνεπώς να ασκήσουν θετική επίδραση στην απόδοση των επιχειρήσεων, μόνο με την ύπαρξη θεσμών που θα επωμιστούν την εκπαίδευση των καταναλωτών και θα βελτιώσουν τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων.

- Βιβλιογραφικές αναφορές/πηγές

- Τριτζίλια Κάρλο, *Οικονομική Κοινωνιολογία: Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό*, μτφρ. Χ. Τσαμπρούνης, επιμ. Μ. Ψαλιδόπουλος, Παπαζήσης, Αθήνα: 2004.
- Sassatelli Roberta, *Καταναλωτική κουλτούρα: Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική*, μτφρ. Δ. Λάλλας, επιμ. Β. Τομανάς, Νησίδες, Θεσσαλονίκη: 2016.